

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

47

1960

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

MUNTVONDSTEN

Rossum (G.) 1956/7. — De heer G. Elzinga publiceert 7 opzettelijk gehalveerde munten aldaar gevonden¹. Het zijn alle asses, deels te Rome vóór 85 v.C., deels onder Augustus te Gallië geslagen. Zij zijn opgenomen in de collectie van de Gelderse Archeologische Stichting en bevinden zich thans in het Gemeentemuseum te Arnhem. Hij voegt er een 8e munt aan toe, te Alem (op 1 km afstand) gevonden en in 1955 door het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden aangekocht.

De schrijver wijdt een uitvoerige beschouwing aan dit halveren van munten in de 1e helft van de 1e eeuw n.C., waarmede aan de schaarste van kopergeld tegemoet werd gekomen. Hij ziet in deze vondst tevens een reden om in Rossum een nederzetting uit de jaren vóór 70 n.C. te zoeken, hetgeen totnutoe nog onzeker was.

A. N. Z.—J. J.

¹ G. Elzinga, Gehalveerde romeinse munten en enkele andere vondsten uit Rossum, *Bijdr. en Meded. der Vereniging „Gelre”* 58 (1959), p. 114-28.

Renkum (G.) 1811. — In maart 1819 kocht de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen een romeinse muntvondst aan op aanwijzing van „wijle de raadsheer J. Schonck, altijd ijverig in het opsporen van oudheden”, die tevens berichtte, hoe, waar en wanneer de munten waren gevonden.

„Volgens dat berigt was het pakje met dezelve in 't begin van 1811, omtrent drie voeten onder de aarde uitgegraven bij het uitrooijen van akkermaalsstompen, ongeveer twintig minuten ter rechterzijde van den weg van Arnhem naar Renkum, en onder deze laatste gemeente ten naastenbij drie vierendeel uurs van den Rijn, onder Veluwenzoom, in een bijna woesten heidegrond. Toen de heer Schonck de aanwijzing deed, waren de penningen de eigendom van een zilversmid te Wageningen, die, om aan dezelve een beter voorkomen te geven, goedgevonden had, ze, gelijk men zegt, op te koken, welke voor zodanige oude penningen niet zeer gepaste behandeling gelukkig echter aan dezelve geen groot nadeel had toegebracht. Voor verder ongerief, en misschien voor geheelen ondergang door versmelting, werden zij bewaard, doordien de Klasse zich bij aankoop dezelve toeigende”¹

Later, in 1843, spreekt Van Lennep van een klompje en vermoedt hij dat de munten in een zakje besloten waren geweest.

Het bleken 246 denarii te zijn en wel:

16	van	Hadrianus
1	„	Sabina
2	„	L. Aelius
66	„	Antoninus Pius
36	„	Faustina I
51	„	M. Aurelius
27	„	Faustina II
12	„	L. Verus
11	„	Lucilla
17	„	Commodus
5	„	Crispina
1	„	Didia Clara
1	„	Septimius Severus

Helaas is deze muntvondst niet meer te reconstrueren uit de uitgebreide verzameling romeinse munten — kennelijk voor een deel uit vondsten afkomstig — die de Akademie thans nog bezit. Deels ontbreken de beschrijvingen of zijn zij te summier om tot herkenning te leiden, deels zijn zij onjuist. Met zekerheid is alleen de zeldzame denarius van Didia Clara te herkennen:

vz. portret; DIDIA CLA-RA AVG
 kz. staande Hilaritas; HILA-R TEMPOR
 RIC (Didius Julianus) 10 RRRR

De jongste munt is volgens Van Lennep uit het 9e regeringsjaar van Septimius Severus, d.w.z. dus 202, en zou dus wel veel later zijn dan de overige. Maar waarschijnlijk bedoelt hij dat op de vz. IMP(erator) VIII staat; dit wijst echter naar het jaar 197. Wij hebben dus hier een muntvondst van normale samenstelling, die vergelijkbaar is met die van Barger-

compascuum en Ballo³. Daar zijn echter de jongste munten onder Commodus, resp. in 189 en 180, geslagen.

Wel kan men zich afvragen of de muntschat zo abrupt begint met een vrij hoog aantal munten van Hadrianus en geen enkele van vroeger datum bevatte. De mogelijkheid is niet uitgesloten dat de Wageningse zilversmid, die alle munten had „opgekookt”, de vroegste en dus meest versleten exemplaren heeft versmolten.

Hoe het ook zij, deze omvangrijke vondst van 2e-eeuwse denarii dichtbij de Rijn grens is zeker van historisch belang en daarom waard in herinnering te worden gebracht. Wij onderschrijven dan ook ten volle de mening van Van Lennep: „de prijs van f 150, voor dezelve besteed, kan niet buitensporig geacht worden”!

A. N. Z.—J. J.

¹ Zie: *Het Instituut of Verslagen en Mededeelingen*, Amsterdam 1841, p. 329—35. Derde klasse, Verslag omtrent twee Verzamelingen van Romeinse Penningen, behorende tot het Penning-Kabinet des Instituuts.

² A. W. Byvanck, *Excerpta Romana III*, 's-Gravenhage 1947, p. 163.

³ Zie *Jaarboek* 41 (1954), p. 109—10 en 43 (1956), p. 98—9; W. A. van Es, *De romeinse muntvondsten uit de drie noordelijke provincies*, Groningen 1960, p. 108—16.

Eck en Wiel (G.) 1908. — In een brief van 7 april 1908 schrijft de heer G. J. Brenkman aan de directeur van het Kon. Penningkabinet, dat door een onderwijzer uit Ingen in de nabijheid van Eck (Betuwe) een muntvondst is gedaan en wel van denarii en antoniniani. De beschrijvingen, hoewel noch compleet noch feilloos, zijn voldoende om de vondst in grote trekken te reconstrueren en een aanvulling te geven op de door prof. Byvanck verstrekte gegevens. De munten bevonden zich in het museum te Tiel, dat in de oorlog is verwoest.

De samenstelling is als volgt:

Elagabalus (218—222)	2 denarii	RIC 95—6, 97
Julia Maesa	3 „	RIC 249, 254, 286
Severus Alexander (222—235)	7 „	RIC 61vv, 168, 275 kz. PROVIDENTIA AUG kz. VIRTUTIS (sic!) AUG 2 ex. onbestemd
Julia Mamaea	1 „	RIC 347
Maximinus Thrax (235—238)	1 „	RIC 1 of 5 of 6

Gordianus

(238—244)

9 antoniniani RIC 85, 86 (3 ex.), 87? (2 st.), 95?,
142, 200
2 ex. TR P III COS II 241—243

Philippus

(244—247)

11 antoniniani RIC 27b of 57 of 82
RIC 28c of 29 of 58
RIC 44b of 65 of 85 of 106
RIC 70 of 73
RIC 25b of 86 of 108
6 ex. onbestemd

Totaal . . . 34 ex.

Naar de jongste munt te oordelen, moet deze schat ca. 250 zijn verborgen. Hij is karakteristiek voor de overgang van denarius naar antoninianus. Hoewel de laatste al in 214/5 werd ingevoerd, blijft de denarius zich nog enige tijd handhaven. Mogelijk staat de verberging in verband met de op komst zijnde invallen van de Franken in ons land.

A. N. Z.—J. J.

St. Oedenrode 1942. — In 1944 publiceerde de heer W. Knippenberg op voortreffelijke wijze een romeinse muntvondst uit de 3e eeuw, in april 1942 gedaan te St. Oedenrode (N-B.), buurtschap Jekschoot¹. De 168 munten bevonden zich in een aarden potje, dat slechts 15 cm onder de huidige oppervlakte in de veenlaag was begraven. Daar deze vondst niet de bekendheid heeft gekregen die hij verdient — terwijl juist 3e eeuwse muntvondsten van belang zijn in verband met de invallen der Franken² — leek het ons wenselijk deze publikatie nog eens kort samen te vatten. De nauwkeurige beschrijving der stukken maakte het mogelijk zonder moeite de Cohen-nummers in die van de thans meer gebruikelijke RIC om te zetten. Voor bijzonderheden omtrent de plaats en omstandigheden van de vondst en de huidige bezitters van de munten verwijzen wij naar deze publikatie.

Septimius Severus	RIC 63, 113, 118, 386	7
Julia Domna	574, 580, 580?	
Caracalla	RIC 11, 24, 69, 127, 311b	7
Plautilla	361	
Julia Domna	382	

ST. OEDENRODE		93
Elagabalus	RIC 17, 21, 40, 46b, 56, 88b (2 ex.), 90, 95, 107 (2 ex.), 123 (2 ex.), 131, 139, 155, 161 (4 ex.), 201d	31
Julia Paula	211, 222	
Julia Soaemias	241 (2 ex.)	
Julia Maesa	249, 254, 263, 268, 271 (2 ex.)	
Severus Alexander	RIC 5 (3 ex.), 14c, 19 (2 ex.), 23, 27 (3 ex.), 61, 64, 70 (2 ex.), 85, 94, 97, 105, 108, 127 (2 ex.), 133 (2 ex.), 139c, 160 (2 ex.), 165 (2 ex.), 174, 215, 226, 246, 252 (2 ex.), 254c (2 ex.), 254d?	51
Orbiana	319 (2 ex.)	
Julia Mamaea	332, 335 (2 ex.), 338, 341, 343 (3 ex.), 351, 360 (2 ex.)	
Maximinus Thrax	RIC 7 (2 ex.), 12 (2 ex.), 13, 16 (2 ex.), 19	8
Gordianus III	RIC 2, 5, 16, 39 (2 ex.), 51, 69, 71 (2 ex.), 83 (3 ex.), 86, 86?, 88 (2 ex.), 93 (2 ex.), 95 (3 ex.), 140 (2 ex.), 144 (2 ex.), 148, 150, 151, 152, 172 (2 ex.), 35 of 180, 213 (2 ex.), 214, 216	36
Philippus	RIC 2b, 3, 4, 15, 25b, 27b, 29, 31, 41 (2 ex.), 44b?, 46b, 47 (2 ex.), 70	20
Otacia	116b, 130	
Philippus II	218d (3 ex.)	
Trajanus Decius	RIC 7c, 11b, 12b	5
Herennia Etruscilla	58b	
Herennius Etruscus	149	
Trebonianus Gallus	RIC 35	1
Aemilianus	RIC 22	1
Gallienus	RIC —	1

vz. buste r. gedr., stralenkroon; IMP
GALLIENVS AVG
kz. St. Concordia I. met patera en
cornucopiae, modius; CONCOR EXERC
Wsch. geslagen te Lugdunum 256-9

De datum van verbergen is tegen 260 te stellen, een suggestieve datum in verband met de Frankische invallen hier te lande.

Tot en met Maximinus Thrax is van denarii sprake (behalve Elagabalus RIC 90 en 155), daarna uitsluitend van antoniniani. Er zijn dus 102 denarii en 66 antoniniani. Vondsten van slechts enkele jaren later zullen uitsluitend antoniniani bevatten.

A. N. Z.—J. J.

¹ *Oudheidk. Mededeelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden* Nr. 25 (1944), 91—106. Zie ook: B. H. Stolte en W. H. Th. Knippenberg in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen II*, Oisterwijk 1961, p. 9, 21, 79—80.

² Zie dan ook: W. J. de Boone, *De Franken*. Amsterdam 1954, p. 33, kaart 3.

Maurik 1910. — In een brief van 31 maart 1910 aan de directeur van het Kon. Penningkabinet schrijft de heer J. H. Koers uit Deil bij Geldermalsen, dat dezer dagen bij het omspitten van een akker in de gemeente Maurik aan de Rijn een solidus van Valens is gevonden. Uit de uitstekende beschrijving blijkt, dat hier sprake is van het stuk beschreven in RIC p. 61, no. 1d of j, gedateerd 364/7 en geslagen te Arles:

vz. kop keizer; DN VALEN-S PF AVG

kz. St. keizer met labarum en Victoria op globe; RESTITVTOR REIPVBLICAE

In de afsnede: KONSAV (in één)

Zulk een solidus van Valens en wel RIC p. 61, no 1j bevindt zich in de verzameling van het Kon. Penningkabinet. Het is niet onmogelijk dat deze vrij zeldzame munt (RR) het in Maurik gevonden stuk is.

A. N. Z.—J. J.

Midlum (Fr.) 1925. — De rij van vroeg-middeleeuwse meervoudige muntvondsten in Friesland wordt geopend door de fraaie en merkwaardige vondst van Midlum¹. In 1925 werden aldaar in de terp 13 goudstukken gevonden. Het Fries Genootschap kocht er in oktober van dat jaar twee van door bemiddeling van Dr. H. Feikema te Harlingen (onze nrs. 2 en 3). Dr. van Giffen kocht de overige voor f 120 maar deed hen in juni 1927 voor dezelfde som aan het Fries Genootschap over. Twee dubbelen, en wel van Marcianus en van Leo, werden achtergehouden en zijn thans niet meer aanwijsbaar. In 1938 werd van de goudsmid Leydesdorff te Harlingen nog een solidus van Leo aangekocht, die zeker er bij gehoord moet hebben (ons nr. 10)².

De vondst bestond dus aanvankelijk uit 14 solidi — hoewel het niet uitgesloten is, dat nog een enkel stuk is achtergebleven — waarvan thans 12 zich in het Fries Museum bevinden (pl. XII).

Het zijn de volgende stukken, alle in vrij sterke mate versleten:

1.	Marcianus	Ratto	215	M ¹	14	4,37 g	450—457
2.	„	„	221	„	13	4,41 „	450—457
3.	Leo I	„	242	„	15	4,40 „	457—473
4.	„	„	242	„	16	4,42 „	457—473
5.	„	„	243	„	22	4,44 „	457—473
6.	„	„	cf. 244	„	20	4,35 „	457—473
7.	„	„	246	„	21	4,38 „	457—473
8.	„	„	250	„	17	4,33 „	457—473
9.	„	„	250	„	18	4,41 „	457—473
10.	„	„	250	„	19	4,44 „	457—473
11.	Anastasius	„	313	„	29	4,38 „	491—518
12.	Justinianus	„	cf. 444	„	43	4,42 „	527—565

Nr. 3 vertoont op de vz. duidelijk een dubbelslag.

Nr. 6 vertoont als bijzonderheid dat het omschrift op de kz. — dat overeenkomt met Ratto 244 — om de gehele munt heen loopt en er geen afsnede is.

Nr. 12 heeft op de vz. AV in plaats van AVG. Bij dit ex. zijn flauwe sporen te zien van een zorgvuldig verwijderd oog.

Om verscheidene redenen is deze vondst zeer merkwaardig. Ten eerste bevat hij alleen oost-romeinse munten. Dan is het grote tijdsverschil opvallend tussen het gesloten blok van midden-5e-eeuwse stukken en de jongste munt. Geheel uitzonderlijk is ten slotte het relatief en absoluut grote aantal solidi van Leo die in Westeuropese vondsten niet plegen voor te komen. In Italië zijn zij schaars. Wel bevat de in 1957 tevoorschijn gekomen schat van Reggio Emilia er 37, maar verder komen zij slechts in twee vondsten voor³.

In Scandinavië liggen de zaken echter geheel anders. Dit gebied stond in nauwe relatie met Midden-Europa — langs Weichsel en Donau — en daardoor in verbinding met Byzantium. Daar zijn oost-romeinse munten in overvloed aanwezig en daarvan komen die van Leo het meeste voor. Van de 481 laat- en oost-romeinse vondstmunten die in 1920 bekend waren, zijn volgens Janse's tabel 97 van Leo⁴. In 550 werd deze verbinding afgesneden door de invallen van Slaven en Avaren. Van die tijd af wendt Scandinavië zich tot West-Europa. Door zijn gunstige ligging was Friesland als het ware voor deze winstgevende transito-handel voorbestemd.

De verklaring ligt dus voor de hand, dat deze munten — althans de oudste— via Scandinavië in het aan de kust gelegen Midlum zijn gekomen. Daarmede zijn alle drie problemen opgelost.

De jongste munt is van Justinianus en wel van het type dat na 538 in zwang komt, met portret pal van voren. Gezien de slijtage van deze jongste munt, gezien de historische gegevens, waarvan wij hier boven spraken, zouden wij de verbergingsdatum in de 2e helft van de 6e eeuw willen stellen. Als vroegste getuigenis van het handelsverkeer tussen Scandinavië en Friesland blijkt de vondst van Midlum wel van bijzonder groot belang.

A. N. Z.—J. J.

¹ P. C. J. A. Boeles, *Friesland tot de elfde eeuw*, 's-Gravenhage 1951² M 13—22, 29—30, 43; *Cat. Van Friezen, Franken en Saksen* 1959, 94.

² Deze inlichtingen dank ik de heer E. J. Penning, Fries Museum.

³ O. Ulrich-Bansa, *Moneta Mediolanensis*, Venezia, 1949, p. 292; M. Degani, *Il tesoro romano-barbarico di Reggio Emilia*, Firenze 1959, RN 5e S. 7 (1943), 85; *Not. Scavi* 1899, 327 vv.

⁴ O. Janse, Notes sur les solidi romains et byzantins, trouvés en Scandinavie, RN 4e S. 25 (1922), p. 46. Zie ook: J. Werner, Zu den auf Öland und Gotland gefundenen byzantinischen Goldmünzen, *Fornvännen* 44 (1949), 257—86.

Heerlen 1960. — Begin november 1960 werd bij straatwerkzaamheden te Heerlen een kannetje ontdekt, dat een aantal gouden en zilveren munten uit de 15e en 16e eeuw bleek te bevatten. Door verschillende personen werden deze munten meegenomen, maar door het energieke optreden van de heer A. H. Moers, Geleen, konden zij bijna alle achterhaald worden. De vondst, bestaande uit 182 zilveren en 7 gouden munten, werd gedeponereerd bij het Gemeentelijk Oudheidkundig Museum te Heerlen en daarna opgezonden naar het Koninklijk Penningkabinet.

Na reiniging en bestudering bleek, dat de jongste munt een stuiver van Holland is van het type van de 2e emissie van Karel V van 1521, die blijkens de vorm van de interpunctie van 1532—35 geslagen is. Daar slechts 2 andere munten van deze 2e emissie (1521—1556) in de vondst voorkomen, terwijl zij in andere vondsten uit dezelfde periode goed vertegenwoordigd zijn, hoeft het feit, dat er maar één munt na 1532 geslagen is, nog niet te wijzen op verberging van de schat vlak na deze datum. Deze moet over een lange periode bijeengebracht zijn en weerspiegelt zeker niet de muntcirculatie van het 2e kwart van de 16e eeuw. Nadat in 1496 in de Bourgondische Nederlanden de muntvoet verlaagd was, werden de meeste oude munten versmolten en bijna alle vondsten uit de eerste helft van de 15e eeuw bevatten dan ook slechts een zeer klein percentage van munten geslagen vóór 1496. Hier zien wij echter, dat van de 158 Bourgondische munten er 86 van vóór 1496 zijn. Waarschijnlijk hebben wij hier te maken met de spaarduitjes van een man of vrouw, die op latere leeftijd slechts enkele munten aan de voorraad kon toevoegen en die overleed, zonder de verblijfplaats van het geld aan iemand anders mee te kunnen delen.

De enige tot nu toe onbekende munt is de stuiver van Vlaanderen van Karel V (v. Gelder & Hoc 172—5), die volgens de ordonnantie geslagen moest zijn, maar die nog nooit aan het licht gekomen was (zie p. 84).

De schat is kennelijk met zorg bijeengebracht en met voorkeur voor bepaalde muntsoorten. Deze zijn bijna uitsluitend dubbele en enkele stuivers en vuurijzers. Geen enkele munt heeft een waarde kleiner dan een stuiver. Gezien de geografische ligging van Heerlen is het niet te verwonderen, dat zij grotendeels afkomstig zijn uit de Bourgondische Nederlanden (Karel de Stoute tot en met Karel V). Minder voor de hand liggend lijkt het voorkomen van twee Italiaanse testons in de schat, maar ook in andere vondsten uit het eind van de 15e/begin van de 16e eeuw worden nogal eens Italiaanse munten aangetroffen en ook in de evaluatieboekjes van die tijd worden zij vermeld. Dit is ook het geval met de 7 gouden munten, alle niet-Bourgondische goudguldens en dukaten. Het is echter mogelijk, dat er oorspronkelijk nog enkele andere soorten goudgeld in de schat vertegenwoordigd waren, die niet achterhaald zijn. De vondst berust thans in het Gemeentelijk Oudheidkundig Museum te Heerlen.

Zilveren munten:

Bourgondische Nederlanden

Karel de Stoute

vuurijzer Brabant 1474, 1475 (5), 1476 (2),	8
Vlaanderen 1475	3

Maria van Bourgondië

dubbel vuurijzer Brabant 1477, 1478	2
Vlaanderen 1479, 1480	2
vuurijzer Brabant 1478 (2), 1479 (3), 1480, 1481 (2)	8
Vlaanderen 1480	2
Holland 1479, 1483	2

Philips de Schone

dubbel vuurijzer Gelderland (Van Gelder-Hoc 52—4)	2
vuurijzer Brabant 1483	1
Holland 1486	1
dubbele stuiver Brabant (1485)	1
vuurijzer Gent (1489—90)	1
stuiver Vlaanderen (1489—90)	1

vuurijzer Brabant 1492	20
Gelderland 1492	13
Vlaanderen (1492—93)	3
Holland 1492 (13), jaartal onleesbaar (4)	17
dubbele stuiver Brabant 1496, 1498 (2)	3
Vlaanderen (1496—99)	3
Holland 1496	3
stuiver Brabant (1496—99)	6
Vlaanderen (1496—99)	6
Holland (1496—99)	3
Namen (1497—99)	4
dubbele stuiver Brabant (Antwerpen) 1500 (3), 1503, 1505	5
Vlaanderen (1499—1503)	2
Holland 1499	2
Namen 1503	1
stuiver Brabant, Antwerpen (1499—1506)	2
Maastricht 1502 (2), jaartal onleesbaar (1)	3
Vlaanderen (1499—1503)	2
Holland 1499	10
Namen 1502	1
<i>Karel V</i>	
dubbele stuiver Brabant, Antwerpen, 1506?, 1512 (2)	3
stuiver Brabant, Antwerpen (1507—17)	3
Vlaanderen (1508—10)	1
Holland 1499 (geslagen 1506—20)	5
Brabant, Antwerpen, (1521—56)	1
Holland (1521—29), (1532—35)	2
<i>Bisdóm Utrecht</i>	
David van Bourgondië	
vuurijzer 1482, 1492 (4)	5
<i>Hertogdom Gelderland</i>	
Karel van Egmond	
vuurijzer (1492—96)	1
snaphaan (1509—38)	1
<i>Bisdóm Luik</i>	
Lodewijk van Bourbon	
dubbel vuurijzer 1476	1
vuurijzer 1478 (7), 1479, jaartal onleesbaar	9

Jan van Hoorne vuurrijzer	1
Everard van der Mark snaphaan	2
<i>Stad Aken</i>	
kwart groschen 1498 (Menadier 129)	1
<i>Hertogdom Lotharingen</i>	
Antonie (1508—1544) teston Nancy 1516 (de Saulcy 15, 16)	1
<i>Italië</i>	
Montferrat, Guglielmo II, teston (CNI 2, pl. 8, 18)	1
Milaan, Giovanni Galeazzo Maria en Lodovico Maria Sforza, teston (CNI 5, pl. 9, 17)	1
Gouden munten:	
Stad Kampen, goudgulden (\pm 1524)	1
Oostfriesland, Enno I, goudgulden	1
Aartsbisdom Keulen, Diederik van Meurs, goudgulden Bonn (Noss 340)	1
Stad Keulen, goudgulden (Noss 20)	1
Nördlingen, Frederik III, goudgulden (1483—87)	1
Hongarije, Sigismund, dukaat (Réthy 119a)	1
Matthias Hunyadi, dukaat (Réthy 210)	1

Na het ter perse gaan van bovenstaande publikatie, deelde de heer Moers nog mede, dat de volgende munten, die naar alle waarschijnlijkheid ook tot de vondst behoorden, door een opkoper in één partij waren gekocht:

Bourg, Nederlanden, Karel V, stuiver Holland 1499	1
Gelderland, Karel van Egmond, snaphaan Roermond, z.j.	1
Luik, Everard van der Mark, snaphaan z.j.	2
Frankrijk, Frans I, teston z.j.	1
Lotharingen, Antonie, teston Nancy 1523	1
Montferrat, Guglielmo II, teston z.j.	1
Schlick, Joachimstaler 1528 (Jäger afb. 8)	1
Stad Keulen, goudgulden 1515	1

Verder had de heer Moers vernomen, dat aan particuliere personen nog 3 gouden munten waren aangeboden, nl. een goudgulden van Philips de

Schone, waarschijnlijk van Antwerpen, en twee andere, die waarschijnlijk Hongaarse dukaten waren. Deze kunnen thans niet meer achterhaald worden, maar zullen in de toekomst, eventueel met andere aan de vondst ontbrekende stukken, misschien nog wel eens te voorschijn komen ¹.

G. VAN DER MEER

¹ Op het allerlaatste ogenblik kregen wij nog bericht van de heer Moers, dat hij nog 11 achtergehouden munten uit de vondst had kunnen bestuderen, nl. v. Gelder/Hoc 40—1b; 97—1; 98—1; 111—1a; 119—1; 171—1b; 172—1a; 172—6; 192—1a; Gelderland, Karel van Egmond, snaphaan Roermond; Luik, Everard van der Mark, snaphaan.

Bunschoten 1959. — In het najaar werd onder Bunschoten bij landbouwwerkzaamheden een stenen kannetje gevonden, dat sieraden en munten bleek te bevatten. Het kannetje werd gerestaureerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort, de munten en sieraden werden behandeld door het Kon. Penningkabinet, het Rijksmuseum te Amsterdam verleende steun bij de determinering van de sieraden.

Aangetroffen werden 36 gouden, 13 zilveren munten en 1 valse munt:

Bourgondische Nederlanden

Philips de Schone,	Philipsgulden (Van Gelder-Hoc 115)	
	Brabant, Vlaanderen (2), Holland (2)	5
Karel V,	Philipsgulden (G-H 169), Brabant (4),	
	Holland (3)	7
	zonnekroon, Brabant 1545	1
	zilveren Karolusgulden (G-H 187), Brabant,	
	Vlaanderen	2
	zilveren Karolusgulden (G-H 188), Brabant	2
Philips II,	halve gouden reaal, Gelderland (G-H 207-6c)	1
	verguld koperen vervalsing van halve gouden	
	reaal Brabant	1

Overige Nederlanden

Drie steden,	rijksdaalder 1555 (vdC 6, 32)	1
Reckheim,	halve daalder (type Wolters 29)	1

Frankrijk

Lodewijk XI,	zonnekroon (Lafaurie 529), Limoges?	1
Karel VIII,	zonnekroon (L 554), Bourges, Parijs	2
	zonnekroon (L 554f), Angers St. Lô	2
Lodewijk XII,	zonnekroon (L 592), Bordeaux, Lyon	2
	zonnekroon Dauphiné (L 597), Montélimar	1

Frans I,	zonnekroon (L 639), Bordeaux, Lyon (2), Poitiers, Villefranche	5
	zonnekroon Dauphiné (L 645), Crémieu (2), Romans	3
	id. (L 646), Grenoble	1
	id. (L 648), Crémieu	1
Hendrik II,	zonnekroon (L 814c: zonder jaartal), Parijs	1
Karel IX,	zonnekroon (L 890), Angers 1565, Orleans 1562	2
<i>Spanje</i>		
Karel V,	escudo Sevilla	1
<i>Duitse Rijk</i>		
Saksen,	Johan Frederik en Hendrik, halve daalder 1541	1
	August, daalder 1561	1
Stolberg,	Lodewijk II, daalder Nördlingen (Friedrich 381)	1
	Augsburg (Friedrich 336)	1
Brandenburg,	George en Albrecht, daalder 1540 (Schr. 685)	2
Bisdom Regensburg,	Pancraz, daalder 1545	1

De sieraden zijn de volgende:

A. Een gouden ring, vervaardigd uit een 6 mm brede gouden band, die spiraalvormig tot een ring is gewonden; op de band is van beneden naar boven een tekst aangebracht: + AELGEN + IANS + FOLLICKEN + LAMBERTSEN + HVVS + VROV + IS, terwijl de uiteinden met fijne bladmotieven zijn versierd. De band is $3\frac{1}{2}$ maal gewonden, waardoor de hoogte van de ring 18 tot 24 mm is geworden, de opening meet 20 mm. Het gewicht van het gehele stuk is 24,0 g. Het is kennelijk de trouwring van Aaltje Jansdr., echtgenote van Follik Lambertz.

B. Twee zilveren kettingen, gedeeltelijk verguld. Zij bestaan uit een ketting van dichtopeenpassende schakels aan beide uiteinden voorzien van een driehoekig raamwerk, waaraan een spitse haak zit en waarop een uitvoerig ornament is aangebracht uitlopend in distelbloemen.

De eerste ketting is 47 cm lang, heeft 55 schakels (waarvan 1 verloren); de bekroning van het ornament bestaat uit een engelkopje in een stralende zon (één daarvan is verloren). De tweede ketting is 43,5 cm lang, bestaat uit 58 schakels en heeft als ornamentbekroning een bladmotief.

Op grond van de munten kan de datum van verberging worden gesteld op na 1565, het jaartal van de jongste munt, de Franse kroon van Karel IX. Het ontbreken van vrijwel alle munten van Philips II wijst erop,

dat deze datum zeker slechts kort na 1565 gelegen kan hebben. De sieraden geven, al is hier zo'n scherpe datering als bij de munten door het ontbreken van zilversmidsmerken of jaarletters, niet mogelijk, een zeer goede bevestiging van deze datering.

De ring behoort tot een zeldzaam type, waarvan slechts enkele andere exemplaren bekend zijn. Het Rijksmuseum te Amsterdam bezit een ring van dezelfde makelij, doch veel eenvoudiger versierd en niet van een naam, doch van een spreuk voorzien. De herkomst van deze ring, die in 1899 uit een particuliere collectie werd verworven, is verder niet bekend.

Ring Noordwijkerhout

Ring Bunschoten

Dichter bij het stuk uit Bunschoten staat een gouden ring van dezelfde vorm en — zij het iets minder fijne — versiering in het Museum De Lakenhal te Leiden¹. Deze draagt eveneens een inscriptie, die het stuk als een trouwring identificeert: COERNELIS. PEETERSZ : MARICKEN : DIERX : DOCHT. Hiervan is de herkomst wel nauwkeurig bekend. De ring stamt merkwaardigerwijze ook uit een muntvondst, die in 1902 onder Noordwijkerhout werd opgegraven. Deze zeer omvangrijke schat van ca. 3500 munten bevatte bovendien, behalve de fraai versierde ring van Marieken Dirksdochter, echtgenote van Cornelis Peterszoon, nog drie geheel gladde ringen — of deze ook van goud waren, blijkt niet — die onmiddellijk werden versmolten.

De munten uit Noordwijkerhout zijn helaas zeer onvolledig bekend geworden. Door de toenmalige directeur van De Lakenhal, Dr. J. C. Overvoorde, werd een summere beschrijving gegeven²:

„De zilveren munten hebben verreweg de overhand. Men vindt hierbij een groot aantal oude Brabantsche en Spaansche stuivers³ van Karel V en van Philips den Schoone, achtste en zestiende realen van Ferdinand en Isabella⁴, munten van Holland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Vlaanderen, een groot aantal heele, halve en kwart realen⁵ en enkele kruisdaalders van Philips II en enkele andere munten als Kamper schel-

lingen, Groningsche flabben, Engelsche schellingen van Elisabeth en van Hendrik VIII, Fransche testons en een grossus⁶ van Frederik Johan George van Saksen. Onder de gouden munten vindt men o.a. Gouden ridders, Nijmeegsche en Luiksche goudguldens, Angelotten, een Spaansch pistool van 1517⁷, halve realen van Philips II van Overijssel en Holland en munten van Gelderland en Keulen."

Onlangs bleek, dat bij de erven-Overvoorde nog 4 gouden en 74 zilveren munten uit deze vondst aanwezig waren. Een deel hiervan werd door het Kon. Penningkabinet gekocht, de overige door De Lakenhal waar zij bij de 8 reeds in 1902 uit de vondst verworven stukken werden gevoegd. De 86 stukken die thans nauwkeurig bekend zijn, bevestigen en preciseren de oude beschrijving. Zij geven bovendien enig idee van de kwantitatieve verhouding, waarin de opgesomde soorten vermoedelijk in de vondst voorkwamen, althans voor de zilveren munten. De partij bevatte 1 halve gouden reaal van Karel V en 3 van Philips II, een knapkoek (goudgulden in de oorspronkelijke tekst) van Nijmegen en aan zilveren munten: 4 stuks van Karel de Stoute, 1 van Maria, 20 van Philips de Schone (bijna alle van de emissies 1496 en 1499), 18 van Karel V (waaronder als grootste 5 vier-stuiver-stukken), 10 van Philips II (vnl. onderdelen van Philipsdaalders), 1 stuiver van Utrecht, 1 rijksdaalder van de Drie Steden 1570, 3 Engelse munten van Hendrik VIII, 20 Spaanse realen en halve realen van Ferdinand en Isabella en 1 Saksische engelgroschen. Van de genoemde munten van Kampen, Groningen, Gelre, Luik en Frankrijk werd geen ex. meer aangetroffen, evenmin als van de gouden ridders en angelotten. Het teruggevonden fragment sluit met een stuk van 1572, dat eveneens als jongste stuk van de gehele schat werd opgegeven.

De ring uit Noordwijkerhout, die dus uit een in 1572 verborgen schat stamt, vertoont de sporen geruime tijd gedragen te zijn en moet dus enkele jaren ouder dan 1572 zijn. De ring uit de op 1565 te dateren schat van Bunschoten is daarentegen vrijwel ongesleten. Voor beide ringen kan dan ook een tijd van vervaardiging van omstreeks 1560 uit de fraai bij elkaar aansluitende gegevens worden afgeleid.

Voor de beide kettingen uit Bunschoten, die wel veel op elkaar lijken, maar niet een stel vormen, schijnen geen parallelexemplaren aan te wijzen te zijn. Het gebruiksdoel van de kettingen kon dan ook niet met enige waarschijnlijkheid worden vastgesteld. Wel is, merkwaardigerwijze wederom uit een muntvondst, een geheel overeenkomstig verguld zilveren driehoekig ornament met scherpe haak, echter niet (of niet meer) aan een ketting bevestigd, te voorschijn gekomen: dit was — als enig sieraad — gevoegd bij een in 1951 te Kortrijk gevonden schat, waarvan de ver-

bergingsdatum met vrij grote waarschijnlijkheid op ca. 1580 kon worden vastgesteld³. Deze vondst bevestigt de — ook op grond van de ornamenten aan te nemen — datering van de stukken in het derde kwart van de 16e eeuw, maar geeft geen nader uitsluitel over de betekenis van de van haken voorziene kettingen.

Het komt niet zo dikwijls voor, dat een Nederlandse schat uit de 16e eeuw naast gouden en zilveren munten ook enkele andere kostbaarheden bevat. Het is echter niet te verwonderen, dat juist enkele kleinodiën van dagelijks gebruik bij het aanwezige contante geld gevoegd werden, tengevolge waarvan overeenkomstige voorwerpen in een drietal verschillende muntvondsten werden aangetroffen.

H. E. v. G.

¹ *Catalogus van voorwerpen in het stedelijk Museum „De Lakenhal”*, 1924², no. 2266 (ring) en 3755 (bijbehorende munten, niet geheel correct beschreven).

² *Bulletin Ned. Oudheidkundige Bond* 1902/3, p. 117.—8.

³ Bedoeld zijn stuivers van de Bourgondische Nederlanden en in de Nederlanden geslagen Spaanse realen (G-H 165).

⁴ Juister: realen en halve realen (1 Spaanse mat = 8 realen).

⁵ Bedoeld moeten zijn hele, halve en vijfde Philipsdaalders; bovendien waren er tiende Philipsdaalders.

⁶ De hieronder genoemde engeltroschen of — zoals in de 16e eeuw gezegd werd — Schrikkelberger.

⁷ De uitdrukking is niet duidelijk: Spaanse pistolen of escudos zijn pas in 1540 ingevoerd en dragen vóór ca. 1590 geen jaartal. Zou een zilveren reaal van 1517 (G-H 203) bedoeld zijn?

⁸ Beschreven door P. Naster in RBN 97 (1951), p. 166—184. Het ornament wordt — met onjuist bijschrift — afgebeeld in: *Flandria Nostra*, onder redactie van J. L. Broeckx e.a., IV, Antwerpen 1959, p. 332.

Ommen 1960. — In juli 1960 werd bij grondwerk binnen een oud huis te Ommen een muntvondst gedaan met de volgende inhoud:

Philips de Schone

groot Brabant (Antwerpen) z.j. (Van Gelder-Hoc 102—1)	1
stuiver Namen met klok, z.j. (G-H 112—7)	1
stuiver Holland 1499 (G-H 120—6a)	1

Karel V

stuiver Holland 1e emissie (met klok) (G-H 172—5)	1
---	---

Philips II

$\frac{1}{5}$ Philipsdaalder Gelderland 1567	1
Bourg. rijksdaalder Brabant (Maastricht) 1568	1
$\frac{1}{2}$ Statendaalder Gelderland 1577	1

OMMEN	105
Holland	
leeuwendaalder 1576	1
Batemburg	
Herman Diederik, daalder 1577 (jaartal onder schild)	1
Drie Steden	
drieplakken 1556 (44), z.j. (3), v. d. Chijs 9, 62—66	47
Nijmegen	
vierling ($\frac{1}{4}$ stuiver) z.j., v. d. Chijs 5, 48	1
Zutphen	
drieplakken z.j. (1582—83), v. d. Chijs 6,2	2
Bergh	
Willem IV, drieplakken z.j. (zie hiervoor p. 86)	1

De muntjes met de kleinste waarde blijken uit numismatisch oogpunt het interessantst te zijn. Waarschijnlijk de jongste munten zijn de drieplakstukken van Zutphen, die genoemd worden in een instructie aan de muntmeester van de stad van 1582. In dat jaar werd de munt voor het eerst na meer dan een eeuw weer geopend. Het schijnt, dat men de drieplakken al spoedig voor niet meer dan 2 plakken wilde aannemen, waarna het stadsbestuur besloot één dag (18 januari 1583) de gelegenheid te geven om de muntjes te laten stempelen en ze daarna weer voor 3 plakken in omloop te brengen. Na de verovering van de stad door de Spanjaarden in 1583 werd de muntslag gestaakt. De meeste ex., die tot nu toe gevonden zijn, zijn ongedateerd, zowel gestempelde als ongestempelde, maar er zijn ook ex. bekend met het jaartal (15)82, dat als het jaar van vervaardiging van al deze stukken beschouwd kan worden.

Het tot nu toe onbekende drieplakstuk van Bergh wordt elders in dit Jaarboek besproken (zie p. 86).

Het prototype van deze muntjes, met aan de vz. 3 wapenschildjes en aan de kz. een bloemenkruis met roosjes in de 4 hoeken, is het drieplakstuk van de Drie Steden van Overijssel. Hiervan komen 47 ex. in de vondst voor, waarvan 44 met het jaartal 1556. Er is geen ordonnantie bekend, waarin het slaan van deze munten voorgeschreven wordt, maar zij worden nog genoemd in een rekening over 1579—1582¹ Verder wordt in het „Probationsregister” van de Nederlands-Westfaalse kreits

vermeld, dat de Drie Steden van 1585—1590 voor 9.049 Mark aan drieplakken geslagen hebben². Dit betekent echter niet, dat zij ook werkelijk tot 1590 geslagen zijn. Er zijn nl. geen munten van de Drie Steden bekend met een later jaartal dan 1588, en in 1589 kwam er officieel voorgoed een einde aan de gezamenlijke muntslag. De mogelijkheid bestaat dus, dat enkele van deze prototypen jonger zijn dan de Zutphense drieplakken. Op de meeste ex. die tot nu toe gevonden zijn, staat het jaartal 1556, maar dit duidt waarschijnlijk alleen het jaar aan, waarin afgesproken werd deze munten te slaan en niet het jaar van vervaardiging. De na 1556 geslagen munten behoeven dus niet uitsluitend gezocht te worden onder de veel minder voorkomende ex. zonder jaartal.

Tenslotte komt in deze vondst onder de kleine denominaties nog een vierling van Nijmegen voor, die dezelfde waarde had als de drieplakstukken en er ook uiterlijk veel overeenkomst mee vertoont. Volgens het bovenvermelde „Probationsregister” werd van 9 sept.—25 okt. 1582 voor 414 Mark aan vierlingen geslagen³. Waarschijnlijk zijn zij ook in voorafgaande jaren aangemaakt, maar er zijn geen rekeningen of ordonnanties bekend, waarin zij genoemd worden.

G. VAN DER MEER

¹ W. H. Cost Jordens, „Bijdragen tot de Geschiedenis der Deventer Munt”, *Overijsselsche Almanak voor Oudheid en Letteren* 1855, p. 6².

² P. Lennartz, „Die Probationstage und Probationsregister des niederländisch-westfälischen Kreises”, *Numismatische Zeitschrift*, 1914, p. 77. Alle gegevens worden vermeld voor perioden van 5 jaar.

³ a.w. p. 78.

Vinkeveen 1960. — Bij graafwerkzaamheden in Waverveen (gem. Vinkeveen) eind april/begin mei 1960 werden op $\pm 1\frac{1}{2}$ meter diepte 163 zilveren munten gevonden, voor het grootste deel in slechte staat verkerende schellingen, dubbele en enkele stuivers van de Noordelijke Nederlanden. De enkele grotere zilverstukken waren alle afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden. Van 1612 tot 1659 werden deze nl. op een lagere voet geslagen dan in het Noorden, met het gevolg, dat de grote zilverstukken van de Republiek als negotiepenning uitgevoerd werden, en de circulatie in het Noorden, wat de grote denominaties betreft, beheerst werd door de munten van de Aartshertogen en Philips IV. Op grond van een valse patagon van de laatste, geïmiteerd naar een in 1651 te Brussel geslagen patagon, kunnen wij aannemen, dat verberging van de munten na deze datum heeft plaats gehad. Dat alle Noordnederlandse munten veel ouder zijn, hoeft niet te verwonderen, daar deze soorten na 1619 nog maar door enkele gewesten sporadisch werden geslagen. Volgens de Resolutie van

de Staten-Generaal van 20 januari 1614 mocht slechts een bepaald aantal van deze kleine zilveren munten worden aangemaakt. Verscheidene malen werd besloten de stempels in te trekken, omdat er te veel geslagen waren, wat de muntvoet in gevaar bracht. Tot de zeventiger jaren van de 17e eeuw werd slechts af en toe toestemming verleend voor beperkte nieuwe aanmaak van dubbele en enkele stuivers en schellingen. Zij bleven zeer lang in omloop en worden zelfs nog in vondsten van het eind van de 18e eeuw aangetroffen. De arendschelling van Kampen op naam van Ferdinand III werd door het Kon. Penningkabinet verworven, een gedeelte van de rest werd door de eigenaar, de gemeente Vinkeveen, over omliggende streekmusea verdeeld.

Republiek

rooschelling	Holland 1601	4
	West-Friesland 1601	2
	Zeeland 1601, jaartal afgesleten (2)	3
	Utrecht 1601	2
½ rooschelling	Zeeland 1601	2
snaphaanschelling	Friesland 1622, 1623	2
arendschelling	stad Kampen, Matthias I (2), Ferdinand III, naam afgebroken	4
	stad Zwolle, Rudolf II	1
dubbele stuiver	Gelderland, jaartal afgesleten	1
	Holland 1614 (5), 1615, 1616 (5), 1618 (2), jaartal afgesleten (12)	25
	Zeeland (kruisjes aan weerszijden van het muntteken 1614 (4), 1615 (5), 1616 (4), 1617 (3), 1618	17
	(sterretjes) 1618 (4), 1619 (4)	8
	(punten) 1626, 1628	2
	jaartal afgesleten	22
	Utrecht 1614, jaartal afgesleten (2)	3
	Overijssel (muntteken lelie), 1616, 1618 (2), 1619 (4), 1633, jaartal afgesleten (16)	24
	(muntteken schild met kruis) 1618 (3), 1619; jaartal afgesleten	5
	(muntteken afgesleten) 1616, 1618, 1619 (3), 1634, jaartal afgesleten (7)	13

stuiver	Gelderland 1640	1
	West-Friesland (fragment), jaartal afgebroken	1
	Overijssel (muntteken bloem) 1628 (2), jaartal en muntteken afgesleten (2 fragmenten)	3
	stad Kampen (Verkade 166, 6)	1
	Groningen (stuiver Brabants) 1601	1
	onbekende muntplaats	1
niet te identificeren fragmenten		5

*Zuidelijke Nederlanden**Albertus en Isabella*

$\frac{1}{4}$ patagon	Antwerpen, Doornik	2
3 stuivers	Vlaanderen 1620 (v. Gelder-Hoc 315—6 var. FL (lelie), geen lelie vz.)	1

Philips IV

ducaton	Brabant, Antwerpen, 1632	1
$\frac{1}{2}$ ducaton	Brabant, Antwerpen, jaartal afgesleten (1637 of later)	1
patagon	Brabant, Brussel 1651 (vals) Antwerpen, jaartal onleesbaar	1
$\frac{1}{4}$ patagon	Brabant, Brussel, 1624	1
schelling	Brabant, Antwerpen, 1625	1

Kleef

Willem V, 3 stuivers Kleefs = 2 stuivers Brabants (Noss 287)	1
--	---

G. VAN DER MEER

Arnhem 1959. — In juni 1959 werd in de binnenstad van Arnhem een muntvondst van wel zeer merkwaardige samenstelling gedaan. Blijkens het door het Gemeentemuseum aldaar ingestelde onderzoek kan echter het bijeenhoren van de gevonden stukken niet betwijfeld worden.

Het depot bevatte de volgende 8 gouden en 93 zilveren munten:

Nederlanden

Karel V.	halve gouden reaal, Brabant (Antw.)	1
	gouden Karolusgulden, Vlaanderen	1
Albert en Isabella,	patagon Brabant (Antw.) z.j.	1

Philips IV,	ducaton type I (Van Gelder-Hoc 327a)	
	Brabant (Antw.) 1636 (2)	2
	Brabant (Br.) 1631(2)	2
	Vlaanderen 1634	1
	Doornik 1632	1
	ducaton type II (Van Gelder-Hoc 327b),	
	Brabant (Antw.) 1636, 1637(2), 1647,	
	1650(4), 1652, 1654(2), 1658, 1659,	
	1661, 1662(3), 1665	18
	Brabant (Br.) 1636(2), 1640, 1652(2),	
	1657, 1659, 1661, 1662, 1664(2)	11
	Vlaanderen 1652, 1662	2
	halve ducaton type I, Brabant (Antw.) 1635	1
	halve patagon Doornik 1632	1
Karel II,	ducaton, Brabant, (Antw.) 1666 (2), (1668 (2),	
	1670	5
	Brabant (Br.) 1666(2)	2
	Vlaanderen 1668	1
Republiek,	zilveren rijder, West-Friesland 1659, 1666	2
	Zeeland 1660, 1661(2)	3
	Utrecht 1670	1
	Gelderland 1666, 1670	2
	Overijssel 1662	1
	Kampen 1667, 1668, 166?	3
	halve zilveren rijder, West-Friesland 1660	1
Luik, Jan van Horne,	Lambertusgulden (Chestret 385)	4
<i>Frankrijk</i>		
Lodewijk XIV,	halve zilveren écu 1652 (Bordeaux), 1659	
	(Bayonne)	2
<i>Duitse Rijk</i>		
Stad Frankfurt,	goudgulden Frederik III z.j.	1
Saksen,	goudgulden Albrecht (gesl. te Leipzig)	1
	engelgroschen, Frederik, Albrecht en Johan	
	(1497—1500)	1

Frederik, George en Johan (1500—1508)	
munttekens: kruis (12), ster (6), klaverblad (1), klaver- blad/ster (1)	20
Frederik, Johan en George (1508—1525)	
munttekens: ster (6), T (3)	9

De jongste munten zijn een zilveren rijder en een ducaton van 1670, waardoor de verberging na 1670 vaststaat: daar munten van deze typen met jaartal 1671 zeldzaam zijn, is verberging in verband met de Franse inval van 1672 voor de hand liggend. De grote meerderheid van de zilveren munten, de Noord-Nederlandse ridders en de Zuid-Nederlandse ducatons en patagons, vertegenwoordigden het gewone in die tijd omlopende geld: zoals uit talrijke vondsten blijkt, bestond de Nederlandse circulatie ca. 1670 vrijwel uitsluitend uit zilveren munten van deze typen, waarbij de Zuid-Nederlandse verre in de meerderheid waren.

Daarnaast zijn twee groepen veel oudere munten aanwezig: 8 goudstukken uit het einde van de 15e en begin van de 16e eeuw en 30 Saksische engelgroschen uit dezelfde tijd. De goudstukken verkeren in een staat die op vrij langdurige circulatie wijst; de typen komen in de 17e eeuw ook nog wel zowel in tarieven als in vondsten voor, al blijft het opvallend, dat alle sedert Philips II geslagen gouden munten ontbreken. De engelgroschen daarentegen waren niet in het minst door omloop gesleten. Deze munten waren inderdaad in ons land in de eerste helft van de 16e eeuw zeer verbreid, maar zij plegen niet meer in vondsten op te treden later dan de aanvangsjaren van de 80-jarige oorlog¹. Kennelijk zijn deze stukken gedurende lange tijd bewaard zonder in de omloop terug te keren en eerst op het ogenblik, dat het gehele geldbezit in veiligheid diende gebracht te worden, met uit de circulatie afkomstige munten vermengd; mogelijk geldt ditzelfde ook voor de oude goudstukken, al ligt hier de zaak minder duidelijk.

H. E. v. G.

¹ Het laatst in de vondsten Smeermaas 1925 van 1575 (Archief Kon. Penningkabinet) en Ankel 1945 van 1574 (*Jaarboek* 1951, p. 127).

Epe (bij Gronau) 1959. — In het voorjaar van 1959 kwam onder Epe vlakbij de Nederlandse grens een vondst van 92 zilveren munten aan de dag, waarvan 67, alle Nederlands, achterhaald konden worden:

Gulden	Gelderland 1712, 1737, 1763 (2)	4
	West-Friesland 1714	1
Florijn	Overijssel 1685 (klop Friesland)	1
	Friesland 1665 (klop HOL)	1
	Groningen en Ommelanden 1692 (klop UTR)	1
	Stad Groningen 1692 (beide met klop HOL)	2
Schelling	Gelderland 1691	1
	Nijmegen 1686, 1688 (4), 1689, 1690, 1691 (4)	11
	Zutphen 1688 (5), 1691 (4), onl. (4)	13
	Utrecht 1686	1
	Deventer 1685 (Verk. 156, 1), 1686 (2), 1688 (4), 1689 (2), 1690 (4), 1691 (6), onl. (2)	21
	Kampen 1690	1
	Zwolle 1689?, 1690	2
	Groningen en Ommelanden 1691, onl.	2
Stad Groningen 1690, 1691 (4)	5	

Behoudens de Gelderse guldens en het Overijsselse 28 stuiver-stuk of florijn, zijn de munten zeer afgesleten, wat op een lange circulatie duidt; op dit laatste wijzen ook de jaartallen, daar de jongste munten van 1763 zijn, de oudste vermoedelijk van 1685, dus een spreiding van 78 jaar.

C. DE VRIES

SUMMARIES OF HOARDS

Rossum (Geld.) 1957/8. A small hoard of seven halved coins has come to light. They are all asses struck in Rome before 85 B.C. and in Gaul under Augustus.

Renkum (Geld.) 1811. A second-century hoard of 246 denarii ranging from Hadrian to Septimius Severus was bought in 1819 by the Royal Academy of Arts and Sciences in Amsterdam. The only coin which can be identified with certainty in the collection of the Royal Academy as being from this hoard is a very rare denarius of Didia Clara (RIC 10, RRRR).

Eck en Wiel (Geld.) 1908. From a record in the Royal Coin Cabinet at The Hague it appears that in 1908 a hoard was found containing 35 third-century denarii and antoniniani which must have been deposited c. 250.

St. Oedenrode (N.B.) 1942. Another hoard of 168 third-century denarii and antoniniani contained in an earthenware pot is briefly republished here. The date of deposit of c. 260 may be connected with the invasions of the Franks.

Maurik (Geld.) 1910. In 1910 the Royal Coin Cabinet recorded a find of a solidus of Valens (RIC p. 61, nr. 1d or j). A similar solidus in the collection of the Cabinet (RIC p. 61, nr. 1 j RR) may be the very same coin.

Midlum (Fr.) 1925. The first in a series of early medieval hoards found in Friesland is the Midlum hoard. It consisted of 14 solidi of which 12 are now in the collection of the Fries Museum at Leeuwarden. No coins of Leo I have been found anywhere else in W. Europe, except for Scandinavia. After the invasions of the Avars and Slavs Scandinavia was cut off from Central Europe, so that after 550 it turned to Western

Europe via Friesland. The obvious conclusion that at least the oldest coins in the hoard are of Scandinavian origin would also explain the fact that it consists exclusively of East Roman coins, and that there is such a large gap between the dates of the closed group of mid-fifth-century pieces and that of the latest coin.

Heerlen (Limb.) 1960. A jug containing 7 gold and 182 silver coins from the 15th and 16th centuries (for the greater part Burgundian) has been found at Heerlen. The deposit must be dated after 1532, because the latest coin was struck in or after that year, but most of the coins date from a much earlier period. Nearly half of the silver pieces are Burgundian double *stuivers*, *stuivers* and *vuurijzers* of the period before 1496. In that year the Burgundian coinage was debased and most of the 15th century coins were melted down. Early 16th century hoards usually contain only a very small percentage of these older coins. The gold pieces are all non-Burgundian guilders and ducats.

Bunschoten (Utr.) 1959. 36 gold coins and 14 silver coins (one of them a forgery) have been found together with a gold spiral ring and two silver chains with hooks, the purpose of which is not yet clear. The find can be dated to 1565 or very shortly afterwards on the basis of the coins. The jewelry is shown to date from the same period. For the ring a parallel is cited from the Noordwijkerhout hoard of 1902, and for the hooks at the end of the chains from the Courtrai hoard of 1951.

Ommen (Ov.) 1960. A hoard consisting of 9 silver coins and 51 billon ones has been found at Ommen. Of the latter 47 specimens are *drieplakken* struck jointly by the three towns of Overijssel, namely Deventer, Kampen and Zwolle. The other four billon coins are imitations of these. The periods during which the prototype and the imitations were struck are discussed. The deposit must be dated after 1582.

Vinkeveen (Utr.) 1960. This year a hoard of 163 silver coins from the first half of the 17th century came to light the majority of which were very badly preserved *schellingen*, double *stuivers* and *stuivers* of the Northern Netherlands. The few coins of larger denominations were all from the Southern Netherlands. This is not surprising, as in the period 1612—1659 the coins of the Spanish Netherlands were struck on a lower standard than those of the Republic. The hoard must have been buried after 1651.

Arnhem (Geld.) 1959. In 1959 a hoard of unusual composition was found at Arnhem. It consisted of 8 gold coins dating from the end of the 15th/beginning of the 16th century, of 30 silver groats of Saxony from the same period, and for the rest mostly of silver coins from the N. and S. Netherlands of the second and third quarter of the 17th century, the latest of which were struck in 1670.

Epe (nr. Gronau, Germany) 1959. From a hoard originally consisting of 92 silver coins 67 could be recovered. The oldest were struck in 1685, the latest in 1763.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12